

Chapter Title: Module 7: Milieu

Book Title: Europees burgerschap in de klas

Book Subtitle: Casussen voor mondige EU-burgers

Book Editor(s): Griet Galle, Kris Grimonprez

Published by: Leuven University Press, Universitaire Pers Leuven. (2022)

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctv2ngx5dn.15>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This book is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>. Funding is provided by KU Leuven; KU Leuven Fund for Fair OA; College of Europe; Fonds Lenaerts-Grimonprez; Europese Unie.

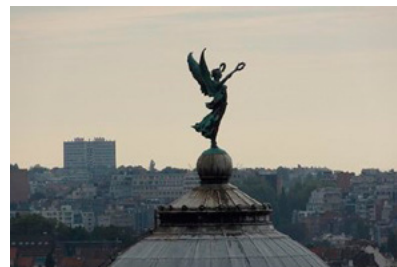
Leuven University Press, Universitaire Pers Leuven are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Europees burgerschap in de klas*

Module 7: Milieu

Casus Craeynest – Het verhaal van de schonere lucht in Brussel

Module: Milieu

De EU streeft naar een hoog niveau van milieubescherming. Deze casus toont hoe mondige EU-burgers daartoe kunnen bijdragen. Zij kunnen hun eigen lidstaat voor de rechter dagen als deze de EU-milieuregels niet respecteert. Zo daagden Lies Craeynest en andere actieve Brusselaars het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de rechter, omdat ze ontevreden waren met het milieubeleid. Ze eisten de naleving van de EU-Richtlijn Luchtkwaliteit, met succes.

Afb. 34

Leerlingen zien dat hun engagement het beleid concreet kan beïnvloeden en dat ook zij kunnen mee waken over de naleving van milieudoelstellingen. Door naar de rechter te stappen kunnen EU-burgers – eventueel ondersteund door drukkinggroepen – de lidstaten dwingen om afspraken aangegaan op EU-niveau na te leven (niet alleen de Europese Commissie kan dat). Dit verhaal illustreert twee cruciale EU-waarden: de democratie (de Richtlijn Luchtkwaliteit is EU-wetgeving die op democratische wijze werd aangenomen door het Europees Parlement en de Raad) en de rechtsstaat (ook de overheid zelf moet de wetgeving naleven).

De Richtlijn Luchtkwaliteit stelt een grenswaarde voor stikstofdioxide in de lucht vast. De concrete vraag in deze casus is: moet die grenswaarde op elk individueel meetpunt gerespecteerd worden (dus ook voor wie woont of werkt aan een drukke verkeersas) of volstaat het dat het gemiddelde van alle meetpunten onder die grenswaarde blijft (de meetpunten bij parken inbegrepen)?

EU-waarden	<ul style="list-style-type: none">> democratie> rechtsstaat> solidariteit	art. 2 UV
EU-doelstellingen	<ul style="list-style-type: none">> een hoog niveau van bescherming van het milieu	art. 3 UV

EU-beginselen	<ul style="list-style-type: none"> > democratische beginselen > voorzorgsbeginsel > beginsel van preventief handelen > beginsel van bestrijding van milieuaantastingen aan de bron > beginsel dat de vervuiler betaalt 	<p>art. 9-12 UV</p> <p>art. 191 WV</p>
EU-rechten	<ul style="list-style-type: none"> > recht op voorziening in rechte 	<p>art. 47 HV</p>

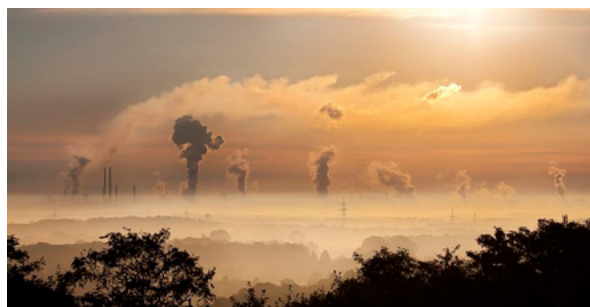
I. Informatief luik

Craeynest en anderen, Hof van Justitie van de Europese Unie, arrest van 26 juni 2019²³⁸

A. Feiten

Lies, Cristina, Frédéric, Stefan en Karin wonen in Brussel. Zij zijn bezorgd over de luchtkwaliteit in hun omgeving. “Elke dag dat Lies Craeynest over de Kroonlaan fietst met haar dochter van drie en haar zoon van acht moet ze denken aan de vuile lucht en wat het doet met hun kleine longen die nog in volle ontwikkeling zijn.” Karin kreeg astma en dat wordt volgens haar mee veroorzaakt door de slechte luchtkwaliteit.²³⁹ De Brusselaars richtten de burgerbeweging SchoneLuchtBXL op om de vervuiling aan te kaarten. Ze vinden dat het probleem onvoldoende wordt aangepakt. Zij menen dat de EU-drempel van stikstofdioxide (NO₂) in de lucht op verschillende plaatsen in Brussel wordt overschreden. Bovendien plaatst de Brusselse overheid de meetpunten voor luchtvervuiling volgens hen niet overal correct: ze plaatste ze niet steeds op de plaatsen met de grootste verkeersdrukte, waar inwoners net aan de hoogste concentraties NO₂ worden blootgesteld. Daarom starten deze inwoners samen met de milieuvereniging ClientEarth een procedure tegen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.²⁴⁰ De Brusselse rechtbank twijfelt over de interpretatie van de EU-regels en stelt een aantal vragen aan het Hof van Justitie van de EU.

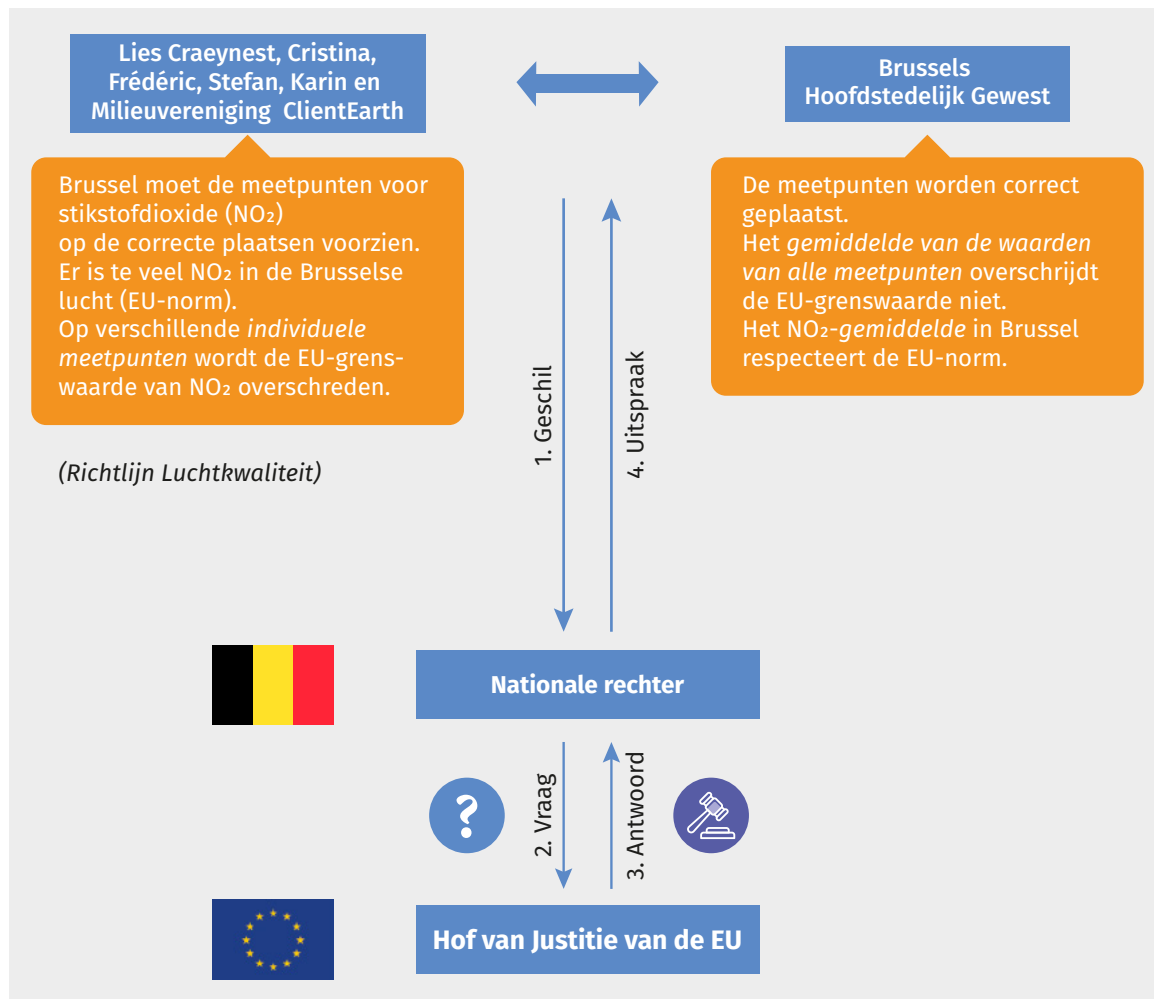
Afb. 35

²³⁸ Zaak C-723/17, zie ECLI:EU:C:2019:533.

²³⁹ Zie I.E voor artikel *De Wereld Morgen* (2017, citaat) en *Bruzz* (2018).

²⁴⁰ Milieu is een gewestelijke bevoegdheid in België. De tegenpartij was ook het Brussels Instituut voor Milieubeheer.

B. Probleem

C. Kernbeginselen en beslissing van het Hof

1. Over welke EU-rechten gaat dit verhaal? Welke EU-waarden, -doelstellingen en -beginselen komen aan bod? (DNA van de EU)

Schone lucht, en de vervuiling daarvan, stoppen niet aan de landsgrenzen. Wanneer lidstaten alleen handelen, kunnen ze hun milieudoelstellingen onvoldoende verwezenlijken. Milieudoelstellingen worden beter bereikt door samenwerking op EU-niveau.

De Unie zet zich in voor de **duurzame ontwikkeling** van Europa en voor “een **hoog niveau van bescherming en verbetering van de kwaliteit van het milieu**” (art. 3, 3 UV). Tot de doelstellingen van het EU-milieubeleid

behoren ook 'de bescherming van de gezondheid van de mens' (art. 191 WV). Zie voor de beginselen van milieubeleid verder de masterfiche Milieu.

Steunend op de EU-bevoegdheden inzake milieu nemen het Europees Parlement en de Raad EU-wetgeving aan. Zo vaardigden ze de Richtlijn Luchtkwaliteit uit en legden ze lidstaten een aantal plichten op, strevend naar schone lucht voor Europa.²⁴¹

EU-milieuwetgeving verleent aan burgers EU-rechten. Essentieel daarbij is dat **burgers elk recht dat de EU hun verleent voor een rechter moeten kunnen verdedigen in een eerlijk proces** (hun grondrecht op een doeltreffende voorziening in rechte, art. 47 HV). Dat hoort zo in een **rechtsstaat**, een van de waarden waarop de EU berust. De rechtsstaat vereist dat actieve burgers hun rechten kunnen afdwingen voor de rechter en dat ook de overheid zelf de EU-regels naleeft. Deze regels komen op democratische wijze tot stand.²⁴²

De waarde van **solidariteit** is eveneens relevant in dit verhaal. Het milieu vraagt om solidariteit tussen de lidstaten en solidariteit tussen de generaties.

2. Bepaalt de EU-wetgeving op welke locaties het Brussels Hoofdstedelijk Gewest meetpunten voor NO₂ moet plaatsen? Waarom (niet)?

De Richtlijn Luchtkwaliteit legt aan lidstaten op om in meetpunten voor stikstofdioxide (NO₂) op de meest vervuilde plaatsen te voorzien en op plaatsen die representatief zijn voor de omgeving (zoals kruispunten).²⁴³ De EU legt die verplichtingen op in het kader van haar milieudoelstellingen, zoals de menselijke gezondheid beschermen. Daarbij wordt **de vervuiling het best bij de bron bestreden** (beginsel). **Daarom bepaalt de Richtlijn vrij nauwkeurig in welke zones meetpunten dienen te staan in de lidstaten.** De meetpunten moeten ook zo worden gekozen dat de kans dat een overschrijding van de EU-norm onopgemerkt voorbijgaat, zo klein mogelijk is. Meetpunten op de juiste locaties geven duidelijke, objectieve informatie over de luchtkwaliteit.

3. Kunnen de inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zich voor hun nationale rechter op de EU-wetgeving beroepen? Waarom (niet)?

Volgens het Hof van Justitie van de EU is het belangrijk dat inwoners zich op de Richtlijn Luchtkwaliteit kunnen beroepen. De plaatsing van meetpunten voor NO₂ is cruciaal. Op basis van de gegevens van die meetpunten wordt immers nagegaan of de EU-norm voor NO₂ wordt overschreden. De bepalingen van de Richtlijn over de juiste locatie zijn duidelijk en precies. Volgens het Hof moeten inwoners die bepalingen dan ook kunnen afdwingen voor de nationale rechter. De rechter moet kunnen nagaan of het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de verplichtingen van de Richtlijn naleeft.

241 Richtlijn 2008/50 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2008 betreffende de luchtkwaliteit en schonere lucht voor Europa.

242 Masterfiche Democratie.

243 Bijlage II, deel B Richtlijn Luchtkwaliteit, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0050&qid=1635250716912>

Particulieren kunnen voor de nationale rechter de bepalingen van de Richtlijn Luchtkwaliteit rond de locaties van NO₂-meetpunten inroepen.

De nationale rechter moet alle noodzakelijke maatregelen treffen om de Richtlijn te doen naleven (bijv. een bevel om meetpunten te plaatsen).

Extra: Zie schema 'EU-wetgeving' in de masterfiche EU-regels. De lidstaten kennen in de Verdragen aan de EU bepaalde bevoegdheden toe om milieudoelstellingen te bereiken (blauwe pijlen). Daartoe kunnen het Europees Parlement en de Raad wetgeving aannemen. Dat zijn meestal EU-richtlijnen, die de lidstaat verplichten een bepaald resultaat te bereiken. Dat doen lidstaten door de EU-richtlijn om te zetten in nationale wetgeving, die op haar beurt gericht is tot de burgers in het land (groene pijlen). In de zaak *Craeynest* heeft het Hof van Justitie de paarse pijl benadrukt: **de duidelijke en precieze bepalingen van een EU-richtlijn kunnen rechtstreeks door burgers ingeroepen worden tegen hun nationale overheid**, zonder dat de lidstaten ze eerst in nationale wetgeving moeten omzetten.²⁴⁴ **Een belangrijk punt voor mondige EU-burgers.**

4. De inwoners stellen dat de EU-norm voor NO₂ in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt overschreden. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest betwist dat. Wie heeft gelijk?

De EU-Richtlijn bepaalt dat de NO₂-concentratie per jaar niet hoger mag zijn dan een bepaalde waarde (EU-grenswaarde).²⁴⁵ Is dat toch het geval, dan moet het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een luchtkwaliteitsplan opstellen om de hoeveelheid NO₂ in de lucht te verminderen.²⁴⁶

Volgens de bewoners moet die grenswaarde op *elk individueel meetpunt* worden gerespecteerd. De hoge waarden gemeten op individuele meetpunten aan **drukke kruispunten of verkeersassen** zijn schadelijk voor wie in die buurt woont. **Wie daar woont, heeft niets aan de gemiddelde waarden**, die immers ook de waarden omvatten die worden gemeten op de rustigere plaatsen, zoals bij parken, waardoor ze makkelijker onder de EU-grenswaarde vallen. Vermits de norm op verschillende meetpunten werd overschreden, zou het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een luchtkwaliteitsplan moeten opstellen.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het daar niet mee eens. Het stelt dat moet worden gekeken naar het jaarlijks gemiddelde van alle meetpunten in het Gewest. Dat ligt lager dan de EU-norm, waardoor het Gewest geen luchtkwaliteitsplan moet opstellen.

Het Hof van Justitie van de EU volgt het standpunt van de bewoners. Een jaarlijks gemiddelde van alle meetpunten sluit immers niet uit dat sommige bewoners op bepaalde plaatsen effectief zijn blootgesteld aan hogere NO₂-waarden. Enkel rekening houden met het gemiddelde van alle meetpunten zou in strijd zijn met de bedoeling van de EU-Richtlijn om **de menselijke gezondheid te beschermen**. Daarom moet de norm volgens het Hof per meetpunt worden geëerbiedigd. Zodra er in één enkel meetpunt een hogere waarde is, is de EU-norm overschreden.

²⁴⁴ De voorwaarden voor rechtstreekse werking zijn vervuld: de bepalingen zijn duidelijk, precies en onvoorwaardelijk. De omzettingstermijn van de Richtlijn is verstreken.

²⁴⁵ Namelijk 40 µg/m³. Bijlage XI, deel B Richtlijn Luchtkwaliteit.

²⁴⁶ Art. 23 Richtlijn Luchtkwaliteit.

De jaarlijkse NO₂-norm van de Richtlijn Luchtkwaliteit moet per meetpunt worden beoordeeld. Het gaat dus niet om een gemiddelde van alle meetpunten samen.

D. Vervolg na de beslissing van het Hof van Justitie

1. Voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

De Brusselse rechtbank paste het antwoord van het Hof van Justitie toe in de zaak en stelde vast dat tot en met 2018 de NO₂-waarden op verschillende plaatsen de EU-grenswaarden overschreden. De rechtbank gaf ClientEarth en de inwoners gelijk i.v.m. de foutieve locatie van de meetpunten. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest moest binnen de zes maanden minstens één meetpunt plaatsen in de zones met de grootste verkeersdrukte.²⁴⁷

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werkt actief aan plannen om de luchtkwaliteit te verbeteren, mee onder invloed van het EU-recht.²⁴⁸ Zo werd het hele Gewest sedert 2018 een lage-emissiezone, waarbij voertuigen met verbrandingsmotoren (diesel, benzine en lpg) geleidelijk aan verboden zullen worden. De Brusselse plannen bevatten ook maatregelen i.v.m. mobiliteit, de isolatie van gebouwen, hernieuwbare energie, afval en mobiliteit.²⁴⁹ Burgers kunnen online de luchtkwaliteit per dag volgen (zie I.E). Hoewel uit rapporten blijkt dat bijv. de lage-emissiezone een positieve impact heeft op de luchtkwaliteit, is bijkomende actie volgens o.m. ClientEarth dringend nodig omdat de luchtkwaliteit in Brussel nog steeds te slecht is.

Afb. 36

2. Voor het Vlaams Gewest

Het Vlaams Gewest werd met gelijkaardige zaken rond luchtkwaliteit geconfronteerd als het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Na een dagvaarding door de milieuorganisatie Greenpeace veroordeelde de rechter het Vlaams Gewest tot het uitvoeren van bijkomende metingen, conform aan de Richtlijn Luchtkwaliteit. Daarnaast moest het Vlaams Gewest binnen het jaar een luchtkwaliteitsplan opstellen omdat de NO₂-luchtvervuiling op vele plaatsen nog te hoog was. In 2019 keurde de Vlaamse regering het Luchtbeleidsplan 2030 goed. Het bevat maatregelen om de luchtvervuiling in het Vlaams Gewest aan te pakken, bijv. in de transportsector, de industrie, de landbouw en de huishoudens.²⁵⁰ Het Brusselse Hof van Beroep oordeelde in december 2021 dat het Luchtbeleidsplan van de Vlaamse regering niet volstond en legde dwangsommen op: het Vlaams Gewest kan verplicht worden om tot 750.000 euro te betalen indien het dit plan niet doeltreffend verbetert. Greenpeace kreeg nogmaals gelijk.²⁵¹

²⁴⁷ Zie I.E voor artikel *RTBF.be* (29.01.21). Het Gewest gaf hier gevolg aan: er zijn nu meetpunten in gebieden met veel verkeersdrukte, zoals Belliard, Kunst-Wet en Regentlaan (<https://luchtkwaliteit.brussels/content/faq>).

²⁴⁸ Leefmilieu Brussel, 'Lucht, klimaat en energie: een geïntegreerde visie', <https://leefmilieu.brussels/themas/gebouwen-en-energie/energiebalans-en-acties-van-het-gewest/lucht-klimaat-en-energie-eeen>

²⁴⁹ Leefmilieu Brussel, 'De Brusselse Regering heeft haar Energie- en Klimaatplan goedgekeurd', <https://leefmilieu.brussels/news/de-brusselse-regering-heeft-haar-energie-en-klimaatplan-goedgekeurd>

²⁵⁰ Zie I.E. Het Luchtbeleidsplan voorziet om de twee jaar in een voortgangsrapport. Zie bijv. <https://www.vmm.be/publicaties/vlaams-luchtbeleidsplan-2030-voortgangsrapport> (NO₂-resultaten op p. 11).

²⁵¹ Zie I.E, bericht M. Torfs over Greenpeace.

3. Rol van burgers

Actief burgerschap is belangrijk. De zaak *Craeynest* illustreert hoe burgers meehelpen om EU-regels af te dwingen door naar de rechter in hun land te stappen.²⁵² Hierbij speelt ook de steun van drukingsgroepen, zoals SchoneLuchtBXL of ClientEarth.

Op een hoger niveau heeft de stem van burgers uiteraard al belang bij de totstandkoming van die EU-regels. Het zijn het Europees Parlement en de Raad die de Richtlijn Luchtkwaliteit hebben aangenomen. Door hun stemgedrag bij verkiezingen bepalen burgers dus mee in welke mate schone lucht prioriteit krijgt, ook op EU-niveau. Zie de masterfiche Milieu voor de mogelijke input van burgers in de participatieve democratie.

Burgers dragen zeer concreet bij door de luchtkwaliteit in hun omgeving te meten, via milieuorganisaties als Greenpeace of acties als CurieuzeNeuzen en CurieuzeAir.

4. EU-instellingen

De Europese Commissie blijft op het terrein van luchtkwaliteit een actief beleid voeren. In het kader van de Europese Green Deal werkt de Europese Commissie aan een herziening van de Richtlijn Luchtkwaliteit.²⁵³

De Europese Commissie waakt daarnaast over de naleving van de EU-regels. Ze waarschuwde België in 2018 dat de luchtkwaliteit nog steeds niet voldeed aan de Richtlijn (vooral problematische NO₂-waarden in Brussel en Antwerpen).²⁵⁴ Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beloofde dat het jaarlijks een meetstation zou bijplaatsen. Dat gebeurde echter pas na de uitspraak van het Hof van Justitie in de zaak *Craeynest*. Dat bevestigt hoe niet alleen de Commissie waakt over de naleving van EU-afspraken, maar dat ook actieve burgers een cruciale rol spelen. De Commissie heeft meerdere lidstaten voor het Hof van Justitie gedaagd omdat de luchtvervuiling er te hoog is. Zo heeft het Hof Frankrijk, Polen, Bulgarije en Italië veroordeeld wegens het niet-respecteren van de Richtlijn Luchtkwaliteit.²⁵⁵

Extra: Als de Europese Commissie oordeelt dat een lidstaat een EU-verplichting niet is nagekomen, stuurt zij deze lidstaat opmerkingen in een eerste brief (ingebrekestelling). Als de lidstaat daar niet voldoende aan tegemoetkomt, stuurt de Commissie de lidstaat een tweede brief, die al haar bezwaren bevat en een termijn waarbinnen de lidstaat die bezwaren moet wegwerken. Indien de lidstaat dat niet doet, kan de Commissie de zaak aanhangig maken bij het Hof van Justitie. Wanneer het Hof een inbreuk op het EU-recht vaststelt, moet die lidstaat de nodige maatregelen nemen om die inbreuk te beëindigen. Doet hij dat niet, dan kan de Commissie de zaak opnieuw aan het Hof voorleggen. In een tweede inbreukarrest kan het Hof een forfaitaire som of dwangsom opleggen.²⁵⁶ Als een lidstaat een arrest van het Hof niet uitvoert, is het bovendien mogelijk dat hij nadien veroordeeld wordt om een schadevergoeding te betalen aan particulieren die hierdoor zijn benadeeld.

252 Zie ook casus *Defrenne*. Naar aanleiding van de uitspraak van het Hof en de Brusselse rechtbank stelde Lies Craeynest: "After five years, I can now breathe easier knowing that our fight for clean air was not in vain. This judgment marks the beginning of real change for our city and pushes the regional government to deliver the promises it made to its voters and create a healthy environment for all its citizens." Zie I.E, bericht van ClientEarth. De Europese Commissie wil in het kader van de European Green Deal in milieubeleid de effectieve toegang van burgers en ngo's tot de rechter nog versterken: https://ec.europa.eu/environment/aarhus/pdf/communication_improving_access_to_justice_environmental_matters.pdf

253 Zie website Case4EU.

254 De Commissie stelde de Belgische staat in gebreke (de lidstaat). België geeft de verantwoordelijkheid intern door aan het bevoegde Gewest.

255 Commissie/Frankrijk, zaak C-636/18; Commissie/Polen, zaak C-336/16; Commissie/Bulgarije, zaak C-488/15; Commissie/ Italië, zaak C-644/18.

256 Art. 258-260 WV.

Het Europees Parlement is ook sterk betrokken bij initiatieven rond luchtkwaliteit. Zo nam het in maart 2021 een resolutie aan die de Richtlijn Luchtkwaliteit en de handhaving ervan beoogt te verbeteren.²⁵⁷

E. Meer info

Burgerbeweging en milieubeweging

- H. Spanjer, 'Dit is er mis met de metingen van de Brusselse luchtkwaliteit' *De Wereld Morgen* (21.11.2017): "Individu heeft niks aan gemiddeldes"²⁵⁸
- S. De Sloover, 'Deze rechtszaak is onze liefdesverklaring aan Brussel' *Bruzz* (20.12.2018)²⁵⁹
- 'Europees Hof steunt Brusselaars in rechtszaak luchtkwaliteit' *Bruzz* (26.06.2019)²⁶⁰
- ClientEarth, 'ClientEarth and Brussels residents win five-year legal battle for clean air' (29.01.2021)
- B. Schmitz, 'La Région bruxelloise condamnée pour ne pas avoir lutté assez contre la pollution de l'air' *RTBF.be* (29.01.21)²⁶¹
- V. Merckx, 'Vzw Klimaatzaak wil Belgische overheden dwingen tot ambitieuzer klimaatbeleid en gaat in hoger beroep na eerder vonnis' *VRT NWS* (17.11.2021)²⁶²
- M. Torfs, 'Greenpeace wint rechtszaak over luchtkwaliteit tegen Vlaamse overheid die 750.000 euro aan dwangsommen moet betalen' *VRT NWS* (14.12.2021)²⁶³

Burgeronderzoek

- CurieuzeNeuzen Vlaanderen, 'Het grootste burgeronderzoek naar luchtkwaliteit ooit' (2018)²⁶⁴
- Curieuzenair, 'Het grootste burgeronderzoek ooit naar luchtkwaliteit in Brussel' (2021)²⁶⁵

Brussels Hoofdstedelijk Gewest

- Leefmilieu Brussel, 'Leefmilieu.Brussels', thema 'lucht- klimaat' en nieuws²⁶⁶
- Leefmilieu Brussel, 'Luchtkwaliteit'²⁶⁷ (zie luchtkwaliteitsmeter en meetstations)

Vlaams Gewest

- Vlaamse milieumaatschappij, 'Evolutie luchtkwaliteit'²⁶⁸
- Departement Omgeving, 'Klimaat en milieu – Lucht'²⁶⁹
- Departement Omgeving, 'Milieuthema's – Luchtkwaliteit'²⁷⁰

257 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0107_NL.html

258 <https://www.dewereldmorgen.be/artikel/2017/11/21/dit-is-er-mis-met-de-metingen-van-de-brusselse-luchtkwaliteit/>

259 <https://www.bruzz.be/milieu/deze-rechtszaak-onze-liefdesverklaring-aan-brussel-2018-12-20>

260 <https://www.bruzz.be/milieu/europees-hof-steunt-brusselaars-rechtszaak-luchtkwaliteit-2019-06-26>

261 https://www.rtf.be/info/regions/bruxelles/detail_la-region-bruxelloise-condamnee-pour-ne-pas-avoir-lutte-assez-contre-la-pollution-de-l-air?id=10685986

262 <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/11/16/vzw-klimaatzaak-gaat-in-hoger-beroep-tegen-belgische-overheid/>

263 <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/12/14/greenpeace-wint-rechtszaak-tegen-vlaamse-overheid-over-luchtkwal/>

264 <https://2018.curieuzeneuzen.be/>

265 <https://curieuzenair.brussels/nl/welkom/>

266 Leefmilieu Brussel is de overheidsdienst voor milieu en energie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: <https://leefmilieu.brussels/>

267 <https://luchtkwaliteit.brussels/>

268 <https://www.vmm.be/lucht/evolutie-luchtkwaliteit>

269 <https://omgeving.vlaanderen.be/klimaat-en-milieu/lucht>

270 <https://www.milieuraapport.be/milieuthemas/luchtkwaliteit>

EU

- › Hof van Justitie, Video ‘Het Hof van Justitie en het milieu’²⁷¹
- › Hof van Justitie, Persbericht van het Hof van Justitie over de zaak *Craeynest*²⁷²
- › Europees Parlement, ‘Infopagina’s over de Europese Unie: Luchtverontreiniging en geluidshinder’²⁷³
- › Europees Milieu Agentschap, ‘Luchtvervuiling’²⁷⁴
- › European Environment Agency, ‘European city air quality viewer’: luchtkwaliteitsmeter van Europese steden²⁷⁵
- › European Commission, ‘Environment – Clean Air’ (Engels)²⁷⁶
- › Europees Parlement, ‘Resolutie van het Europees Parlement van 13 maart 2019 over een Europa dat beschermt: schone lucht voor iedereen’²⁷⁷

II. Didactisch luik

A. Lesthema’s en leerdomeinen

- › milieu, luchtvervuiling, stikstofdioxide (NO₂), klimaatverandering
- › rechtsstaat, drukkinggroepen
- › voorzorgsbeginsel

Je kunt de thema’s van deze casus verruimen aan de hand van de masterfiches Milieu en Democratie.

- › leerdomeinen uit de inleiding
- › aardrijkskunde
- › gezondheidszorg
- › natuurwetenschappen

B. Onderwijsdoelen

Onderwijsdoelen uit de inleiding

Burgerschapscompetenties en competenties inzake duurzaamheid, zoals

- › bereid zijn om zich te engageren in de samenleving (D/A 7.9, D 7.9, A 7.9); kritisch reflecteren over de manier waarop men zich individueel en als groepslid kan engageren en actie ondernemen omtrent lokale, regionale, nationale of mondiale kwesties en over de mogelijke gevolgen ervan (D 7.10)
- › strategieën hanteren om inspraak, participatie en besluitvorming toe te passen, rekening houdend met de rechten en plichten van iedereen. Met kennis: drukkinggroepen (D/A 7.10, D 7.11, A 7.10)
- › handelen met het oog op duurzame ontwikkeling (D/A 7.11, D 7.12, A 7.11)

271 https://www.youtube.com/watch?v=3m9Hitq3WkM&list=PLrkjgoCPSGwzri5-D_zYvioe7lvB5wfc&index=13

272 <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2019-06/cp190082nL.pdf>

273 <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/nl/sheet/75/luchtvervuiling-en-geluidshinder>

274 <https://www.eea.europa.eu/nl/themes/air>

275 <https://www.eea.europa.eu/themes/air/urban-air-quality/european-city-air-quality-viewer>

276 https://ec.europa.eu/environment/air/index_en.htm

277 http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0186_NL.html

Het onderwerp van de casus kan ook gekoppeld worden aan

- › competenties inzake ruimtelijk bewustzijn en duurzaamheid, zoals gevolgen van ruimtelijk beleid toelichten en analyseren (D 9.5, D/A 9.5), de inrichting van een gebied analyseren en evalueren in functie van duurzame ontwikkeling (D 9.6, D/A 9.6)
- › competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie, zoals aan de hand van concrete maatschappelijke uitdagingen de wisselwerking onderzoeken [...] tussen STEM-disciplines en de maatschappij (D/A 6.43, D 6.43)

Mogelijke concrete lesdoelen

- › lesdoelen uit de inleiding
- › uitleggen dat milieubescherming een van de EU-doelstellingen vormt en hierbij verwijzen naar het relevante DNA van de EU
- › uitleggen hoe mondige burgers en drukingsgroepen helpen om EU-doelstellingen te realiseren
- › uitleggen hoe nationale rechters de naleving van EU-milieudoelstellingen mee controleren
- › vanuit verschillende perspectieven dialogeren en argumenteren over milieubeleid
- › reflecteren over de wijze waarop burgers op verschillende bestuursniveaus inspraak kunnen hebben in het milieubeleid en zich kunnen engageren

C. Lesactiviteiten

1. Link met de leefwereld: luchtkwaliteit en milieu

Vraag de leerlingen of ze iets weten over de luchtkwaliteit in de buurt van de school of van hun woonplaats. Je kunt de resultaten van de grootschalige burgeronderzoeken CurieuzeNeuzen Vlaanderen (2018) en CurieuzeAir BXL (2021) samenvatten of samen bekijken en eventueel vergelijken met de luchtkwaliteit in Europese steden die de leerlingen kennen (zie I.E).

2. Stellingenspel

"Als burger kan ik niets doen aan luchtvervuiling."	
AKKOORD	NIET AKKOORD
<ul style="list-style-type: none">› De politici (en niet de burgers) moeten maatregelen nemen om luchtvervuiling aan te pakken, bijv. strengere normen om de vervuilende uitstoot van de industrie en de landbouw te verminderen, subsidies om gebouwen beter te isoleren, taksen die het autogebruik ontraden.	<ul style="list-style-type: none">› Ik kan stemmen voor partijen die dat thema centraal stellen (zowel op Vlaams, nationaal als EU-niveau).› Ik kan lid worden van een milieuvereniging die voor schone lucht strijdt en me actief inzetten.› Ik kan op sociale media het probleem aanklagen.

- › Omdat ik het veel te druk heb, heb ik geen tijd om actie te ondernemen tegen luchtvervuiling.
- › Als de overheid te weinig doet tegen luchtvervuiling, kan ik ook niet veel doen.

- › Ik kan deelnemen aan betogingen die aandacht vragen voor milieu en klimaat.
- › Ik kan proberen politici te sensibiliseren om wetten te stemmen die het milieu beter beschermen en om die uit te voeren.
- › Ik kan de luchtvervuiling helpen meten (CurieuzeNeuzen).
- › Ik kan als individuele burger of lid van een vereniging naar de rechter stappen en vragen dat de rechter de overheid dwingt om de EU-regels inzake milieu te eerbiedigen.

Maak je leerlingen ervan bewust dat ze zelf de toepassing van EU-regels kunnen afdwingen bij een rechter, eventueel via een drukingsgroep of vereniging. Zie I.D.3.

3. Waardenschaal

Deze lesactiviteit laat toe dieper in te gaan op het algemene EU-milieubeleid. Er kan worden stilgestaan bij de EU Green Deal en de maatregelen die daarvan deel uitmaken, bijv. 'zero pollution'-ambitie, klimaatneutraal tegen 2050 (zie masterfiche Milieu).

Stelling 1. "Wagens zouden in elke binnenstad verboden moeten worden."

helemaal eens ik weet het niet helemaal oneens

0 1 2 3 4 5 6

AKKOORD	NIET AKKOORD
<ul style="list-style-type: none"> › Het verbieden van wagens leidt tot minder CO₂- en NO₂-uitstoot. Dat heeft heel wat positieve gevolgen: betere luchtkwaliteit, minder stank, minder gezondheidsproblemen, minder vroegtijdige overlijdens, minder klimaatverandering. › Zonder wagens is er minder geluidspollutie en is het aangenamer wandelen in de stad. › Zie vorige argumenten. De levenskwaliteit in de stad neemt dus toe. 	<ul style="list-style-type: none"> › Mensen verwachten dat ze de binnenstad met hun wagen kunnen bereiken, bijv. om inkopen te doen. Een verbod is nadelig voor de handelaars in de stad. › De aanleg van voldoende parken waarborgt stilteplekken en wandelpaden. › De milieudoelstellingen kunnen ook zonder een geheel verbod op wagens gehaald worden. Wagens zijn slechts één element in een globaal milieubeleid. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zet bijv. ook in op tal van andere maatregelen.

- › Binnenlandse en buitenlandse voorbeelden tonen aan dat het kan.²⁷⁸
- › Er kunnen goede alternatieven en faciliterende maatregelen voorzien worden: deelauto's, taxi's, transitparkings, belbussen, subsidies aan inwoners die hun wagen verkopen, gratis abonnementen voor openbaar vervoer.

- › De optimale ontwikkeling van alternatieven vraagt veel tijd.
- › Alternatieven zijn vaak duur, waardoor ze niet voor iedereen toegankelijk zijn (sociaal aspect).
- › Mensen met gezondheidsproblemen of een fysieke beperking kunnen niet steeds een beroep doen op alternatieven. Zij hebben soms een auto nodig om hun mobiliteit te verzekeren (solidariteit).

Een lage-emissiezone kan een compromis zijn tussen een volledig verbod en geen verbod. De argumenten zijn gelijkaardig.

278 Zie voor een lijst van binnenlandse (bijv. voetgangerszone Brussel) en buitenlandse (bijv. Venetië) voorbeelden: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_car-free_places

279 J. Poppelmonde, 'Dieselwagens in Brussel zijn veel vervuilerend dan op papier' *De Standaard* (22.11.21), https://www.standaard.be/cnt/dmf20211122_94291579

- › Je kunt de overschakeling naar minder vervuilende voertuigen ondersteunen met subsidies.
- › De verschillende labels voor dieselveertuigen zijn niet betrouwbaar: in de praktijk blijken dieselveertuigen veel vervuilender te zijn. Dus kun je ze beter helemaal verbieden.
- › Er is een sociaal aspect: niet iedereen heeft de financiële ruimte om meteen een nieuwe wagen te kopen.
- › Het verfijnen van laboratoriumtests leidt tot meer betrouwbare labels. Sterker inzetten op controle kan fraude door constructeurs vermijden.

4. Onderwijsleergesprek en doceren: milieu en EU-kernbeginselen

Toon de video ‘Het Hof van Justitie en het milieu’ (zie I.E). Deze geeft op een toegankelijke manier weer dat het EU-milieubeleid diverse terreinen omvat, brengt op een praktische wijze een aantal relevante EU-beginselen aan en verwijst naar de actieve rol die EU-burgers en verenigingen kunnen spelen.

Projecteer het schema (DNA) uit de inleiding van deze casusfiche (EU-waarden, -doelstellingen, -beginselen en -rechten). Deel de relevante passages van de aangehaalde artikelen op papier uit. Bespreek de EU-waarden, -doelstellingen en -beginselen inzake milieu aan de hand van de masterfiche Milieu en licht toe met voorbeelden (zie ook I.C.1).

5. Expertgroepen

Deze lesactiviteit brengt leerlingen gevoel voor nuancering bij vanuit verschillende perspectieven en laat hen kritisch nadenken over ingenomen standpunten. Door leerlingen een bepaald perspectief toe te wijzen kunnen zij ondervinden dat het ene standpunt soms moeilijker te verdedigen is dan het andere. Dat inzicht kan nuttig zijn om te leren aanvoelen hoe argumenten ontwikkeld kunnen worden, ook door een rechter of een overheid.

Fase 1

Vertel de leerlingen de feiten van de casus *Craeynest* (zie I.A-B) in een versie die vanuit een jongerenstandpunt vertrekt: “Stel je voor, je woont in Brussel [...]. Een goede vriendin uit de buurt beweert dat ze astma kreeg door de luchtvervuiling. Samen met je vriendin en enkele andere jongeren richten jullie een burgerbeweging op om de vervuiling aan te kaarten. [...]”

Verdeel de leerlingen in 3 groepen die elk vanuit een ander perspectief naar de casus kijken.

- › Perspectief 1: Jongeren die deel uitmaken van de milieubeweging
“Jullie zijn jongeren en jullie zijn bezorgd om de luchtkwaliteit in de stad. Er moet iets aan worden gedaan!”
- › Perspectief 2: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
“Jullie zijn het beleidsniveau van de stad. Jullie zijn bezig met het klimaatprobleem en vinden dat jullie goede inspanningen leveren om dat aan te pakken.”

- › **Perspectief 3: Europese Unie**
“Jullie zijn als EU bezorgd om het milieubeleid in de hele EU en de impact ervan op het klimaat en de gezondheid van alle burgers. Daarbij streven jullie een aantal waarden en doelstellingen na. Er is EU-wetgeving die geldt voor alle lidstaten.”

Opdracht: Formuleer een beargumenteerd antwoord op twee vragen:

- › Maakt het voor jullie perspectief uit op welke plaatsen in de stad de luchtkwaliteit wordt gemeten?
- › Vind je vanuit jullie perspectief dat de EU mag bepalen waar de luchtkwaliteitsmeters in een stad als Brussel moeten staan?

Benadruk dat de leerlingen hun argumenten moeten baseren op feiten en zo mogelijk ook op rechtsregels en beginselen. Projecteer het schema (DNA) uit de inleiding van deze casusfiche. Voorzie voor elke groep bronmateriaal, zoals recente persartikels of een selectie uit I.E hierboven (Meer info).

- › Voor de jongeren die deel uitmaken van de milieubeweging: een persartikel rond SchoneLuchtBXL of de casus *Craeynest*.
- › Voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: een persartikel rond maatregelen die het Gewest neemt om de luchtvervuiling aan te pakken (bijv. lage-emissiezones); een overzicht van recente initiatieven. Rond de concrete vragen: bijv. een lijst van de luchtkwaliteitsmeters die het Gewest al geplaatst heeft; een uittreksel uit een recent rapport van Leefmilieu Brussel dat de evolutie in luchtkwaliteit weergeeft.
- › Voor de EU: een meer juridische tekst of infofiche van de EU-instellingen die in toegankelijke taal kort de beginselen weergeeft. Voor een klasgroep die iets dieper kan gaan, kun je het persbericht van het Hof over de zaak als bron gebruiken.

De leerlingen kunnen via hun laptop of smartphone ook zelf informatie opzoeken om hun standpunt te onderbouwen.

Fase 2

Vorm nieuwe groepen met twee experten uit elk perspectief. De leerlingen vertellen elkaar hun relevante feiten en standpunten rond beide vragen, vanuit hun perspectief. Het is belangrijk daarbij aan te geven dat ook deze fase op basis van onderbouwde argumenten moet verlopen. Het schema blijft geprojecteerd. Bij het rondlopen in de klas kun je erover waken dat argumenten worden ontwikkeld en uitgewisseld.

Fase 3

De leerlingen gaan terug naar hun oorspronkelijke groep en gaan na of de uitwisseling met andere groepjes hun standpunten heeft beïnvloed en, zo ja, in welke zin. Wat is na de uitwisseling het definitieve standpunt vanuit hun perspectief (als jongeren, Brussels Hoofdstedelijk Gewest of EU)? De interactie kan ertoe leiden dat hun standpunt verfijnder en beter onderbouwd wordt.

Fase 4

Laat elke groep aan het woord en luister naar het definitieve standpunt over beide vragen. Veranderde het groepje van mening? Waarom wel/niet? Wat waren sterke argumenten van de andere perspectieven? Die uitwisseling laat leerlingen zien wat de concrete impact van een gedegen groepsgesprek op je eigen standpunt kan zijn.

Fase 5

Kader en bespreek het verhaal dat aan het begin werd verteld verder. De kennisinhoud die werd verworven in de expertgroepen wordt nu collectief aangereikt. Je schetst het antwoord van het Hof van Justitie van de EU en besteedt hierbij vooral aandacht aan het DNA van de EU (zie I.C-D). Verduidelijk het belang van de zaak op basis van de EU-waarden: de zaak toont dat de overheid ook zelf de EU-milieuregels moet naleven en dat actieve burgers dat respect kunnen afdwingen voor de rechter (rechtsstaat) (zie I.C.1 en 5, art. 47 HV). Dat laat leerlingen inzien dat hun eigen engagement het beleid kan beïnvloeden.

6. Wat denk jij?

- Ben je zelf begaan met het milieu en het klimaat? Wist je voordien dat de EU hierrond wetgeving aanneemt?
- Wat vond je van deze zaak? Heeft ze je visie op het EU-milieubeleid beïnvloed?
- Vind je het goed dat de EU optreedt in een zaak rond Brusselse meetpunten of vind je dat België daarover autonoom moet kunnen beslissen? Wat denk je dat er zou gebeuren als elke lidstaat afzonderlijk een milieubeleid uitwerkt? Wat zijn de voor- en nadelen?
- Denk je dat ook jouw engagement mee het (EU-) beleid en de (EU-) regels kan beïnvloeden?
- Kan je individueel of als lid van een drukingsgroep (via lobbywerk) een impact hebben op het beleid? Ben je zelf lid van een beweging of vereniging die verband houdt met bepaalde (EU- of nationale) beleidsthema's? Zo ja, denk je dat jouw vereniging een impact kan hebben op het beleid?
- Welke belangen botsen in zaken zoals deze m.b.t. milieubescherming?
 - [milieubescherming / economische belangen;
 - belang van burgers die meer maatregelen willen / overheid die vindt dat ze al voldoende doet / andere burgers die geen extra maatregelen willen;
 - belang van de EU / belang van nationale overheden;
 - belang van naburige lidstaten die veel aandacht besteden aan zuivere lucht op hun grondgebied en die naar gelang de windrichting toch vervuilde lucht uit België binnenkrijgen / belang van België om alleen aan de eigen milieudoelstellingen te moeten denken ...].

7. Luisteren met opdrachten

Beluister met de leerlingen het nummer *Groter dan ik* van Froukje,²⁸⁰ dat over het klimaatprobleem gaat.

- Froukje ziet een mogelijke oplossing in (1) een wet en een plan en (2) in praten met elkaar. Ben je het met deze visie eens?
- Froukje wil een toekomst. Zijn wij verantwoordelijk voor de toekomstige generaties?

280 <https://www.youtube.com/watch?v=IUGFn7wQSIM&t=6s>

Andere casussen in de module Milieu

Heb je belangstelling voor een van de volgende verhalen? Neem dan een kijkje op de website Case4EU.

Casus Folk – Het verhaal van de actieve visser

Gert Folk: “In de rivier waarin ik mag vissen, gaan vele vissen dood. Dat komt door de waterkrachtcentrale. Er is waterschade en die is in strijd met het EU-recht. Ik moet deze milieuschade kunnen aanvechten.”

Waterkrachtcentrale / Oostenrijk: “De waterkrachtcentrale heeft een Oostenrijkse vergunning. Als visser kun je deze schade niet aanvechten (Oostenrijks recht).”

Casus Air Transport Association of America – Het verhaal van de broeikasgassen

Air Transport Association of America (ATAA): “Wij zijn Amerikaanse luchtvaartmaatschappijen en wij vallen dus niet onder de EU-emissieregels voor broeikasgassen. De EU-Richtlijn over handel in broeikasgasemissierechten voor de luchtvaart is voor ons niet van toepassing. Wij willen de emissierechten voor broeikasgassen niet betalen.”

Verenigd Koninkrijk: “Als jullie van of naar een EU-lidstaat vliegen, dan is die EU-Richtlijn wel van toepassing. Dus ook de Britse wetgeving die deze Richtlijn omzet. Als jullie enkel over internationale wateren of derde landen vliegen, dan zijn de EU-emissieregels niet van toepassing.”²⁸¹

Casus Blaise – Het verhaal van de milieuactivisten en de onkruidverdelgers

Mathieu Blaise en anderen: “We hebben in winkels glyfosaathoudende onkruidverdelgers vernietigd (Roundup). Als milieu-activisten willen we de mensen wijzen op gevaren. Deze onkruidverdelgers hadden nooit mogen worden toegelaten. De EU-Verordening op gewasbeschermingsmiddelen respecteert het voorzorgsbeginsel niet. Ze is bijgevolg niet geldig.”

Frankrijk / Franse procureur: “Deze EU-Verordening is geldig en verbiedt op dit ogenblik glyfosaathoudende onkruidverdelgers niet. Daarom kunnen gewelddaden in winkels niet worden gerechtvaardigd.”

²⁸¹ Het Verenigd Koninkrijk was toen nog een EU-lidstaat (voor Brexit).